

УДК 378:37.035-053.9

В'ячеслав Кузьмич,
м. Полтава

КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ ВИХОВАНOSTI В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАННОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

У статті визначено поняття «старість»; критерії та рівні вихованості в майбутніх учителів гуманного ставлення до людей похилого віку. Доведено, що визначення мети, змісту та напрямів процесу виховання гуманності має відбуватися з урахуванням рівня вихованості гуманних почуттів у студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

***Ключові слова:** похилий вік, старість, гуманність, гуманне ставлення, гуманізація освіти, критерії та рівні вихованості гуманності.*

Постановка проблеми. Проблема соціального статусу та ставлення до людей похилого віку стає дедалі гострішою та набуває актуальності внаслідок зростання цієї категорії населення в Україні. Однією з умов вирішення цього питання є реалізація гуманістичної концепції розвитку особистості. У цьому відношенні визначальна роль належить учителю, особистий приклад якого має сприяти усвідомленню людини як найвищої цінності. Ідеали гуманізму

затребувані світовою спільнотою. Вихід із духовно-моральної кризи суспільства вбачається в антропологічній та аксіологічній зорієнтованості трансформацій сучасної освітньої системи, у впровадженні особистісно-орієнтованого підходу, що складає основу гуманістичної освітньої парадигми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес формування гуманних якостей і відносин у студентів вищих навчальних закладів охарактеризовано у працях українських і російських учених: А. Алексюка, Г. Балла, Є. Березняка, І. Беха, В. Бондаря, С. Гончаренка, Г. Ковальова, О. Мороза, А. Нісімчука, О. Сухомлинської, С. Циганок та ін. Методологічну основу процесу формування гуманістичної спрямованості студента складають такі психолого-педагогічні підходи: соціально-педагогічний (В. Бочарова, М. Галагузова, А. Мудрик, С. Сальцева); особистісно-діяльнісний (Л. Буєва, М. Вікуліна, І. Зимова, А. Ксенофонтowa, І. Якиманська); аксіологічний (М. Каган, А. Кирьякова, З. Равкин, Є. Шиянов, В. Ядов); практико-орієнтований (Н. Кузьміна, А. Маркова, С. Чистякова).

Мета дослідження полягає у визначенні критеріїв і рівнів вихованості гуманного ставлення до людей літнього віку в студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Похилий вік – заключний період онтогенезу, яскравим проявом якого є процес старіння. Старіння – біологічне явище, властиве всім формам живої матерії. Нині науковці наводять різні дефініції поняття «старість». Зокрема, А. Богомолець розглядав старіння як поступове ослаблення активності клітин через зміни фізико-хімічної структури клітинної речовини [3]. На думку І. Орді та О. Шейд [6], зміст процесу старіння полягає у зниженні поведінкової, фізіологічної та біохімічної адаптації до внутрішнього та зовнішнього середовищ. А. Комфорт визначає процес старіння як зміну поведінки організму з віком, що призводить до зниження життєдіяльності людини. Науковець доводить, що старіння є універсальним, поступовим і руйнівним процесом. Така думка А. Комфорта пов'язана з тим, що старіння неминуче виникає, закономірно розвивається як руйнівний процес, про що свідчить обмеження адаптаційних можливостей організму, збільшення ймовірності смерті, скорочення тривалості життя, що сприяє розвитку вікової патології [9].

У широкому сенсі під старінням розуміють динамічні явища, пов'язані з перевагою темпів деструктивних процесів над реконструктивними. Причому ці зміни відбуваються на біологічному рівні, коли

організм стає більш вразливим, зростає ймовірність смерті; на соціальному рівні – людина виходить на пенсію, змінюється соціальний статус, соціальні ролі, патерни поведінки; на психологічному, – коли особистість усвідомлює зміни, що відбуваються, і намагається пристосуватися до них.

Відомий американський психолог Е. Еріксон [10] розглядав старість як стадію розвитку особистості, на якій можливе або набуття такої якості як інтегративність – цілісність особистості, або переживання відчаю від того, що життя майже скінчилося, але прожите воно не так, як хотілося й планувалося. Таку поведінку людини науковець пов'язував із кризою, що охоплює людину на етапі старості. На думку Е. Еріксона, основне завдання людини похилого віку – усвідомлення і прийняття прожитого життя і людей, із якими вона контактувала, як внутрішньо необхідної та єдино можливої умови існування. Мудрість полягає у прийнятті особистістю власного життя цілком, із усіма його злетами й падіннями, у відсутності занепокоєння з приводу неправильно прожитого життя і можливості почати його спочатку.

Фізична немічність і соціальна вразливість людей похилого віку актуалізують питання щодо формування в молодого покоління, зокрема майбутніх педагогів, гуманного ставлення до цієї соціальної категорії населення. Ідея формування гуманістичного ставлення та гуманістичної позиції студентів педагогічних вузів є відображенням тенденцій гуманізації освіти, що стимулює до пошуку реальних механізмів реалізації її релевантних ідей. Якщо раніше педагогічна діяльність могла бути орієнтована на одні й ті ж самі зразки, на яких виховувалося безліч поколінь, то тепер зразки змінюються протягом життя одного покоління. Це зумовлює труднощі педагогічної діяльності, спрямованої на формування у студента – майбутнього фахівця – системи цінностей як внутрішніх орієнтирів життя. Гуманістична позиція особистості – сукупність відносин до світу, до людей, до себе, що формується засвоєними цінностями у соціальній дійсності. Такий підхід дозволяє здійснювати інтеграцію теоретичного педагогічного знання і педагогічної практики, що мають свої особливості в контексті формування гуманістичної позиції студента.

Одним із напрямів гуманістичного виховання є моральне спрямування молодого покоління, під яким розуміють стійке гуманне ставлення до людей. Для того, щоб діяльність викладача вищої школи у цьому напрямку набула належного характеру, йому необхідне знання усіх суттєвих ознак гуманного ставлення людини до іншої

особистості. Чітке усвідомлення мети гуманістичного виховання допомагає викладачеві перетворити її у зміст прагнень своїх студентів, залучити їх до стійкого вироблення в собі основних моральних якостей. Нині «гуманізм» є вихідною категорією для характеристики поняття «гуманізація виховання», визначення сутності, змісту й організації цілеспрямованої навчально-виховної роботи з гуманізації відносин студентської молоді [4].

К. Роджерс, представник гуманістичної психології, стверджував, що основним мотивом поведінки людини є прагнення до самоактуалізації, тобто властиве індивіду прагнення реалізувати свої здібності, щоб зберегти життя і зробити особистість сильнішою, її життя різноманітнішим і таким, що задовольняє потреби. На думку науковця, «необхідною умовою самоактуалізації людини є позитивне ставлення до людини як до цінності, незалежно від того, в якому вона перебуває стані, як поводить себе, що відчуває» [7, с. 235]. Істотною умовою актуалізації є емпатичне розуміння, що передбачає проникнення в думки та почуття людини, вміння дивитися на проблему з її позиції тощо.

Подібні міркування належать Є. Шиянову [4]. Науковець відмічав, що гуманізація відносин – це той логічний центр загальної системи педагогічної науки, на основі якого можна конструювати шляхи розв'язання проблеми формування особистості, її внутрішнього світу, регуляції поведінки людей, будувати ефективну систему виховання. Знання педагогом умов формування гуманних якостей, усвідомлення особистої відповідальності за їх розвиток у майбутніх учителів є найважливішим складником процесу вдосконалення гуманістичного виховання молоді.

Отже, важливим аспектом розвитку особистості є формування гуманного ставлення до людей. Істотну роль у становленні життєвої позиції індивіда відіграє авторитет викладача. І. Бех окреслив психологічний портрет особистісно-зорієнтованого викладача: з ним може поспілкуватися без страху кожен зі студентів, він дає можливість висловлювати думки та почуття, відвертий у своїх поглядах; демонструє цілковиту довіру до групи, не принижує гідності студентів; щиро цікавиться життям молоді, небайдужий до їхніх проблем, справедливий; виявляє емпатійне розуміння – бачення поведінки студента його ж очима, вміє відчувати внутрішній світ людини; надає реальну допомогу [2, с. 69]. На думку науковця, така поведінка педагога буде слугувати зразком для наслідування майбутніми вчителями, сприятиме їх гуманістичному вихованню,

всебічному розвитку особистості студента, його здібностей та обдарувань; співпраці студентів і педагогів, що свідчить про співробітництво викладача зі студентами.

О. Пехота доводить, що формування в молоді чіткої гуманістичної позиції слід пов'язувати з комунікацією. Комунікація – це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами. Однак комунікацію слід розуміти не лише як вплив за допомогою знаків і символів на людей, але й як розуміння інших, коли ми й самі прагнемо, щоб нас зрозуміли [4].

Науковці виділяють педагогічну комунікацію. Зокрема Д. Ситник стверджує, що педагогічна комунікація – це засіб описання та передавання вихованцям почуттів, загальнолюдських цінностей, норм моралі, духовності, світоглядних переконань, знань, умінь, навичок, загальнолюдського досвіду, трансформованого через особистість педагога [4].

Гуманне спілкування між педагогом і вихованцями здійснюється у формі діалогу на суб'єкт-суб'єктному рівні: особистісна орієнтація співрозмовників (здатність бачити і розуміти один одного), рівність співрозмовників (неприпустиме домінування викладача у спілкуванні, він має визнавати право учня на власну думку, позицію), проникнення у світ почуттів і переживань, готовність прийняти точку зору співрозмовника.

Нині науковці, доводячи значущість проблеми гуманістичного розвитку людини, надають значної уваги критеріям і рівням вихованості гуманності. Під критеріями слід розуміти теоретично розроблені показники рівня сформованості гуманних якостей особистості, на підставі яких можна оцінити результати виховного впливу. Критерії вихованості умовно поділяють на «жорсткі» та «м'які». До «жорстких» належать важливі статистичні показники: кількість скоєних правопорушень та тенденція їх зміни; темпи поширення пияцтва, наркоманії, куріння, проституції серед молоді тощо. Такі критерії використовуються в педагогіці порівняно рідко.

Для характеристики вихованості гуманності також застосовуються «м'які» критерії, які допомагають отримати загальне уявлення про хід і результати виховного процесу. Але вони не сприяють реалізації комплексного підходу для діагностування рівня вихованості гуманності, а розкривають лише окремі якості особистості. Серед підходів до визначення критеріїв вихованості гуманності можна виділити такі:

1) показником вихованості є спрямованість: перший підхід – це спрямованість «на об'єкт», «на себе», «на інших людей»; другий – спрямованість на позитивне (на добро, творення) та негативне (на зло, руйнування);

2) показником вихованості є наявність соціально значущих якостей особистості, що виражають ставлення до вищих цінностей (до людини, праці, прекрасного, природи, до самого себе);

3) показником вихованості є мотиви поведінки вихованця; знання вихованцями відповідно до їх віку норм і правил поведінки; сформованість умінь і навичок поведінки відповідно до віку вихованця; в цілому, поведінка вихованців.

За спрямованістю, способом і місцем застосування критерії вихованості умовно поділяють на дві групи: 1) пов'язані з проявом результатів виховання в зовнішній формі – судженнях, оцінках, вчинках, діях людини (якості особистості, віддалений результат виховання, суспільна спрямованість, поведінка у проблемній ситуації та інше); 2) пов'язані з явищами, прихованими від педагога – мотивами, переконаннями, планами, орієнтаціями.

У науковій літературі виокремлюють також критерії гуманістичної вихованості відповідно до діяльнісно-поведінкового аспекту: 1) співвіднесення поведінки, установок людини до моральних вимог суспільства; 2) гармонійне сполучення усіх видів виховання (розумового, естетичного, фізичного, трудового тощо) у поведінці, відносинах, діяльності; 3) ступінь практичного прояву в особистості почуття відповідальності, вияву якостей активності, самостійності, надійності; 4) співвідношення в установках, поведінці людини колективізму/індивідуалізму, альтруїзму/егоїзму тощо; 5) співвідношення в людині діяльнісної активності/інерції, пасивності; 6) співвідношення внутрішнього гуманізму та зовнішньої вихованості; 7) особливості поведінки в ситуаціях, коли відсутній контроль і можлива безвідповідальність за вчинки; 8) поведінка в ситуаціях емоціонального напруження, стресових, екстремальних ситуаціях; 9) здатність творчо змінювати поведінку в нестандартних умовах.

На нашу думку, гуманістична вихованість особистості визначається не окремими якостями, а їх сукупністю, рівнем розвитку, моральним змістом і спрямованістю діяльності людини. Вихованість – це властивість індивіда, що характеризується сукупністю достатньо сформованих соціально значущих якостей.

Суттєвим критерієм вихованості гуманності студентів педагогічних вузів є ціннісні орієнтири, наявність особистісних смислів по відношенню до найвищих цінностей життя. При цьому найвищою цінністю є людина.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблем гуманістичного та морального виховання (Є. Бондаревська, А. Зосимовський, М. Монахов, Н. Щуркова та інші) дозволив визначити критерії вихованості гуманності: 1) гуманістична спрямованість особистості; 2) повнота та глибина морально-естетичної інформованості, знання основних етичних та естетичних категорій; 3) ціннісний характер особистісного усвідомлення моральних знань; 4) емоційний відгук, здатність до емпатії; 5) соціокультурна поведінка.

Фундаментальні дослідження проблеми гуманного виховання належать І. Беху. Науковець доводить, що ознакою вихованості людини є гуманність: «Гуманність – це надхарактеристика особистості, яка акумулює комплекс якостей, що характеризують ціннісне ставлення людини до людини (ставлення до неї як до найвищої цінності, як до мети, а не засобу), повагу до її прав і свобод» [1, с. 11]. Академік виокремлює такі критерії вихованості гуманності:

- когнітивний критерій (уявлення про етику та мораль, гуманістичні цінності суспільства і риси характеру особистості; знання правил спілкування, поведінки);
- процесуально-діяльнісний критерій (прояв культури моральної дії: спроможність на гуманний вчинок, уміння спілкуватись і розв'язувати конфліктні ситуації, співчутливий відгук на переживання іншого, вживання етикетних форм, хороших манер, які сприяють створенню атмосфери доброзичливості, делікатності, такту; готовність брати участь у публічних дебатах, дискутувати і робити моральний вибір в умовах реального життя);
- ціннісно-смысловий критерій (прояв інтересу до внутрішнього світу людини, доцільне використання прийомів і засобів пізнання іншої людини; ціннісне ставлення до себе, прагнення до самовдосконалення);
- рефлексивний критерій (прояв моральної рефлексії, самооцінки особистісних якостей, саморегуляції поведінки, усвідомлення себе як індивідуальності, носія соціальних ролей).

На думку І. Тадеєвої, виховання гуманності слід пов'язувати з формуванням таких основних гуманних якостей, як любов до людей, чуйне, уважне і дбайливе ставлення до них; співчуття і допомога тим,

хто цього потребує, віра в людину, повага до її гідності; нетерпимість до несправедливості, байдужості, жорстокості в людських стосунках і вчинках, до зла [8, с. 210–211]. Дослідниця характеризує такі основні критерії виховання гуманності: інтелектуальний (знання відповідних моральних норм і правил), емоційний (переживання почуття провини у разі порушення правил етики), операційний (вияв гуманістичних якостей на практиці).

Подібні міркування належать О. Столяренко. Науковець доводить, що істотними ознаками гуманності є такі якості, як повага до людської гідності, доброта, співчуття, чуйність, справедливість, самокритичність, протидія проявам зла та інші. Дослідниця виокремила такі критерії вихованості гуманності: пізнавально-когнітивний (моральні знання і переконання); емоційно-вольовий або регулятивний (потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, емоційні стани, почуття і переживання, моральна свідомість); практично-діяльнісний (конкретні вчинки і прояви гуманної поведінки) [4].

Незважаючи на певні розбіжності в розумінні феномену гуманних відносин, визначенні умов і засобів гуманістичного виховання, більшість дослідників виокремлюють три основні критерії вихованості гуманності:

- раціональний (гностичний, когнітивний, інформаційний) – система гуманістичних знань, суджень, переконань, тобто гуманістичний світогляд;
- емоційний (афективний, емотивний) – система оцінок, ціннісних орієнтацій, потреб, мотивів, гуманних почуттів та емоцій;
- дієвий (регулятивний, поведінковий, практичний) – система навичок і звичок моральної поведінки.

Таким чином, виховання гуманності розглядається як процес формування гуманістичного світогляду, гуманних почуттів і досвіду практичної гуманістичної діяльності. На нашу думку, головним критерієм вихованості гуманності людини є її справи, вчинки, вміння поєднувати слово і діло. Критерії вихованості кожної особистості визначаються не лише знаннями щодо законів, правил, норм поведінки, а й особливостями конкретних дій, відповідно до визнаних у даному суспільстві норм і правил. Такі критерії не можуть бути універсальними, бо в кожному конкретному соціальному середовищі є свої норми та правила.

На основі критеріїв можна виділити рівні вихованості гуманності особистості. У працях Л. Фрідмана під рівнем вихованості

розуміється ступінь сформованості у людини, відповідно до її вікових можливостей, найважливіших якостей. Тобто загальну оцінку вихованості особистості виводять на основі оцінок окремих якостей [4].

Традиційно в педагогічній літературі виокремлюють три рівні вихованості: високий, середній і низький. До особистостей із високим рівнем вихованості відносять тих, хто дотримується основних вимог до їх поведінки. Високий рівень вихованості гуманності характеризується почуттям суспільного обов'язку, проявами доброти, чуйності, гуманізму, милосердя, великодушності й справедливості, почуттям відповідальності, високою етичною культурою, совісністю, сформованістю високих моральних ідеалів.

Студентів із середнім рівнем вихованості можна охарактеризувати як індивідів, що виконують не завжди і не всі вимоги, висунуті до їх поведінки. Їм притаманні гуманістичні особистісні якості, хоча не спостерігається стійка потреба в їх реалізації у міжособистісній взаємодії з іншими людьми, з колективом, із суспільством.

Вихованці з низьким рівнем вихованості часто порушують ці вимоги, систематично не виконують покладених на них обов'язків, схильні до протиправної поведінки. Низький рівень гуманістичної вихованості людини характеризують такі якості особистості, як пасивність, запальність, жадібність, підступність, самолюбство, грубість, егоїзм, нахабство та інші.

Детальна характеристика згаданих вище рівнів гуманістичної вихованості особистості належить А. Міняйловій [5]. На думку дослідниці, високий рівень характеризується стійким інтересом до формування гуманістичної спрямованості власної особистості; високим рівнем розвитку гуманістичних особистісних якостей, прагненням і готовністю до їх реалізації у міжособистісній взаємодії з іншими людьми, з колективом, із суспільством; чітким усвідомленням значущості гуманістичного виховання у повсякденному житті кожної людини та у сфері майбутньої професійної діяльності. Студенти з високим рівнем гуманістичної вихованості добре обізнані в питаннях гуманістичного розвитку суспільства, дотримуються загальнолюдських гуманістичних цінностей і розвивають їх, прагнуть до гуманістичних ідеалів і орієнтирів, мають гуманістичний світогляд, що виражається у наявності стійких життєвих принципів і переконань гуманістичного спрямування. Таким студентам притаманні високорозвинені особистісні якості: гуманність, доброзичливість, емпатія, співчуття, співпереживання, толерантність, відповідальність,

комунікативність. Вони ніколи не залишаються байдужими до проблем інших людей і завжди виявляють готовність допомогти їм; добре володіють уміннями та навичками міжособистісної взаємодії на гуманістичних засадах, створення позитивного соціально-психологічного клімату в колективі; усвідомлюють свою особисту відповідальність перед суспільством за результати своєї майбутньої професійної діяльності.

Інтерес і потреба у формуванні особистісної гуманістичної спрямованості у студентів із середнім рівнем гуманістичної вихованості має нестійкий і ситуативний характер. Вони позитивно ставляться до гуманістичного виховання, але його значущість у своєму повсякденному житті та у майбутній професійній діяльності усвідомлюють частково. Знання таких студентів про гуманістичну парадигму розвитку суспільства неповноцінні; прагнення дотримуватися та розвивати гуманістичні цінності, ідеали, орієнтири стихійні. Світогляд таких студентів має інтуїтивну гуманістичну спрямованість, але наявність стійких життєвих принципів і переконань поки що не спостерігається. Їм притаманні такі особистісні якості, як гуманність, доброзичливість, емпатія, співчуття, співпереживання, толерантність, відповідальність, комунікативність, але рівень їх розвитку залишається недостатнім. Вони намагаються не бути байдужими до проблем інших людей, але не усвідомлюють повністю, як це зробити, і тому не завжди виявляють ініціативу. Міжособистісна взаємодія таких студентів з іншими людьми не завжди відбувається на гуманістичних засадах.

Для студентів із низьким рівнем гуманістичної вихованості характерна певна індиферентність до формування власної особистісної гуманістичної спрямованості. Вони не усвідомлюють значущості гуманістичного виховання у своєму повсякденному житті та у сфері майбутньої професійної діяльності, тому не вважають за необхідне спеціально формувати й розвивати відповідні вміння й навички. Такі студенти не відчують потреби в реалізації міжособистісної взаємодії з іншими людьми, з колективом, із суспільством на гуманістичних засадах і тому не прагнуть до формування й розвитку гуманістичних особистісних якостей; володіють фрагментарними знаннями загального характеру про гуманістичну парадигму розвитку суспільства. Їм властива відсутність життєвих принципів і переконань щодо реалізації гуманістичного потенціалу особистості. Вони байдужі до проблем інших людей, безініціативні до створення позитивного соціально-психологічного клімату в колективі, не

усвідомлюють особистої відповідальності перед суспільством за результати майбутньої професійної діяльності, не відчують потреби в самовдосконаленні й самореалізації [5, с. 11-13].

Висновки. Отже, рівень вихованості гуманності особистості проявляється перш за все у стійких навичках поведінки, у вчинках і діях студентів, у їх життєвій позиції. Тому при оцінці результатів виховної роботи важливо виявити наявність у людини умінь і навичок гуманної поведінки. Істотна роль також відводиться знанням у галузі етики. На нашу думку, виявлення гуманного ставлення до людей похилого віку слід пов'язувати з діяльністю педагогів. Авторитет викладача має відігравати істотну роль у становленні життєвих позицій, формуванні гуманних якостей особистості. Тому першочерговим завданням нової освітньої парадигми має бути реалізація ідеї формування гуманного ставлення студентів педагогічних вузів до людей літнього віку, що виявляє тенденції гуманізації освіти.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів. До факультативного курсу «Основи гуманістичної моралі» / І. Д. Бех, Н. І. Ганнусенко, К. І. Чорна // Шкільний світ. – 2005. – № 45. – С. 4-11.
2. Бех І. Д. Особистісно-орієнтований виховний процес – сходження до людяності / І. Д. Бех // Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні 1992 – 2002 : зб. наук. праць до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук України ; [гол. ред. В. Г. Кремень]. – Харків : «ОВС», 2002. – Ч. 1. – С. 69-83.
3. Бойван О. С. Ідеї гуманістичного підходу у вихованні в історії та теорії педагогічної науки / О. С. Бойван // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : [зб. наук. пр.] / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – Сер. 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. – Вип. 8 (18). – С. 46–50.
4. Гриньова М. В. Виховання: теорія і практика : навч.-метод. посіб. [для студентів і магістрантів] / Гриньова М. В., Малаканова Л. В., Сорокіна Г. Ю. – Полтава : ТОВ «Фірма Техсервіс», 2012. – 216 с.
5. Міняйлова А. В. Гуманістичне виховання студентів у навчально-виховному процесі технічних університетів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Алевтина Володимирівна Міняйлова ; Миколаїв. держ. ун-т ім. В. О. Сухомилинського. – Миколаїв, 2010. – 21 с.
6. Мусатов С. Соціально-кваліфікаційні вимоги до діяльності сучасного вчителя / С. Мусатов // Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України. – Вип. 33. – К., 2008. – С. 31–38.
7. Роджерс К. Емпатія / К. Роджерс // Психологія емоцій : тексти / под ред. Вилюнаса В. К. – М. : Мысль, 1984. – С. 135-237.
8. Тадеєва І. М. Виховання гуманності учнів початкової школи / І. М. Тадеєва // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. / за заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов'янськ : Видавничий центр СДПУ, 2003. – Вип. XVII. – С. 209-215.

9. Хойфт Г. Геронтопсихосоматика и возрастная психотерапия / Г. Хойфт. – М. : Академия, 2003. – 364 с.
10. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности (Основные положения, исследования и применение) / Л. Хьелл, Д. Зингер; пер. С. Меленевской и Д. Викторовой. – СПб. : Питер Пресс, 1997. – 608 с. – (Мастера психологии).

Вячеслав Кузьмич

МЕТОДИКА ВОСПИТАНИЯ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ГУМАННОГО ОТНОШЕНИЯ К ЛЮДЯМ ПОЖИЛОГО ВОЗРАСТА

Раскрыты подходы к определению понятия «старость». В широком смысле под старением понимают динамические явления, связанные с преобладанием темпов деструктивных процессов над реконструктивными. Определены критерии воспитанности гуманного отношения личности к людям пожилого возраста: рациональный – система гуманистических знаний, суждений, убеждений, то есть гуманистическое мировоззрение; эмоциональный – система оценок, ценностных ориентаций, потребностей, мотивов, гуманных чувств и эмоций; действенный – система навыков и привычек нравственного поведения. Охарактеризованы три уровня воспитанности гуманности личности: высокий, средний и низкий. Доказано, что определение цели, содержания и направлений процесса воспитания гуманности должно происходить с учетом уровня воспитанности гуманных чувств у студентов педагогических вузов.

Ключевые слова: *преклонный возраст, старость, гуманность, гуманное отношение, гуманизация образования, критерии и уровни воспитанности гуманности.*

Vyacheslav Kuz'mych

CRITERIA AND LEVELS OF EDUCATION OF FUTURE TEACHERS HUMANE RELATIONS TO THE ELDERLY

The approaches to the definition of old age are considered. In a broad sense, aging understand the dynamic phenomena associated with prevalence rates of destructive processes of reconstructive. Criteria education of humane qualities of the elderly are described: rational – system of humanistic knowledge, judgment, opinion, that is a humanistic worldview; emotional – evaluation system, values, needs, motives, humane feelings and emotions; efficient – system skills and habits of moral behavior. We characterize the three levels of politeness humane personality: high, medium and low. Proved that the definition of objectives, content and direction of the process of education of humanity should be taking into account the level of education of humane feelings in students of pedagogical universities.

Keywords: *advanced age, old age, humanity, humane relation, humanization of education, criteries and level of education of humanity.*

References

1. Bekh, I. D., Hannusenko, N. Yi., Chorna, K. I. (2005). Kontseptsiiia vykhovannia humanistychnykh tsinnosteii uchniv. Do fakultatyvnoho kursu «Osnovy humanistychnoi morali». Shkilnyi svit, 45, 4-11.
2. Bekh, I. D. (2002). Osobystisno-orientovanyi vykhovnyi protses – skhodzhennia do liudianosti. Kremen, V. H. ed. Rozvytok pedahohichnoi i psykhologichnoi nauky v Ukraini 1992 – 2002, 1. Kharkiv : OVS, 69-83.
3. Boivan, O. S. (2008). Idei humanistychnoho pidkhodu u vykhovanni v istorii ta teorii pedahohichnoi nauky. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova. Tvorchia osobystist uchytelia: problemy teorii

- i praktyky, 8 (18), 46–50.
4. Hrynova, M. V., Malakanova, L. V., Sorokina, H. Yu. (2012). *Vykhovannia: teoriia i praktyka*. Poltava : TOV «Firma Tekhservis», 216.
 5. Miniailova, A. V. (2010). *Humanistychnе vykhovannia studentiv u navchalno-vykhovnomu protsesi tekhnichnykh universytetiv*. Mykolaiv, 21.
 6. Musatov, S. (2008). *Sotsialno-kvalifikatsiini vymohy do diialnosti suchasnoho vchytelia*. Naukovi zapysky Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka APN Ukrainy, 33. Kyiv, 31–38.
 7. Rodzhers K. (1984). *Jempatija*. Viljunas, V. K. ed. () *Psihologija jemocij : teksty*. Moskow: Mysl', 135-237.
 8. Tadieieva, I. M. (2003). *Vykhovannia humannosti uchniv pochatkovoї shkoly*. Sypchenko, V. I. ed. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu*. Sloviansk : Vydavnychiy tsestr SDPU, XVII, 209-215.
 9. Hojft, G. (2003). *Gerontopsihosomatika i vozrastnaja psihoterapija*. Moscow: Akademija, 364.
 10. Hjelle, L., Ziegler, D. (1997). *Teorii lichnosti (Osnovnye polozhenija, issledovanija i primenenie) [Personality Theories: Basic Assumptions, Research, and Applications]*. SPb. : Piter Press, 608.

Одержано 22.04.2016 р.